

університету оборони України. № 2 (55). 2020. С. 106-115. URL: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/214207/214292>

5. Bandura A. Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84, 1977. С. 191-215.

ПРОЯВИ АГРЕСІЇ ЯК ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ У ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Кононова М. М., Мінакова О. Д.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
meershaum.@ukr.net, iolyaminakova@gmail.com*

Згадка про феномен професійних деформації вперше міститься у науково-популярній літературі 60-х років ХХ століття, коли авторами досліджувались особливості професії вчителя. На сьогодні вже сформовано та зібрано чималий теоретичний й практично-дослідницький матеріал щодо вивчення проблем професійної деформації педагога. Зокрема, Л. Карамушка, Т. Форманюк, Б. Пелман, Х. Дж. Фреденбергер, Е. Хартман та ін. вважають педагогічну працю високо виснажливою та напруженою й пов'язаною з дією екстремальних факторів [3; 4; 6].

Професійна деформація особистості полягає в наявності змін, що порушують цілісність особи та знижують її адаптивність і професійно-ефективну роботу. Зміни психіки пов'язані з характером людини, пережитими нею конфліктними ситуаціями, кризами і психологічною напруженістю, незадоволеністю соціальним оточенням і особистими відносинами, заниженою результативністю її трудової діяльності.

Найчастіше професійні деформації виникають у соціально-орієнтованих професіях типу "людина-людина", що зумовлено тісним взаємозв'язком, взаємодією та спільним впливом фахівців і пересічних громадян в соціумі на особистісні якості один одного.

Професія педагога, у тому числі вчителя, вихователя, викладача відноситься до професій соціономічного типу, а тому є найбільш схильною до професійних деформацій порівняно з представниками інших типів професій, оскільки передбачає постійну взаємодію з людьми. Як правило, професійна деформація виникає в особистісній структурі вчителя через 10-15 років педагогічної роботи.

Так, більшою мірою це стосується авторитетних педагогів чи навіть, директорів в освітній галузі, оскільки їхнє становище та позиції у суспільстві вказують на непохитність суджень. Тобто, їхні думки і рішення не підлягають будь-якому обговоренню та критиці. У зв'язку з цим, вчитель з наявними ознаками професійної деформації схильний і в інших сферах життєдіяльності диктувати свої настанови.

Найчастіше професійні деформації виникають під впливом хронічної фрустрації чи стресу. Фрустрацією є специфічний емоційний стан особистості,

коли на шляху до досягнення певної мети виникає непередбачувана перешкода й спротив, що є нездоланими, або сприймаються особою як нездоланні.

У педагогіці професійні деформації не виникають за короткий проміжок часу, для усвідомлення цього явища потрібні роки виснажливої роботи. Агресивна форма деформації педагога залежить від його громадянської активності, рівня енергетичних ресурсів, активності психомоторних реакцій структури відносин з навколишніми людьми та позиції щодо професійних питань [1].

Таким чином, професійна особистісна деформація може проявлятися у формі необґрунтованої агресії, завищеної зарозумілості, або ж байдужості, і як наслідок, зниження професійних якостей.

Агресія педагога, як професійна деформація особистості є найменш вивченою. На ранніх етапах розвитку агресія є архаїчною формою страху, а в деяких випадках, формою захисту від страху чи формою самовираження. Тобто, в особи спостерігається виражене бажання щодо підкорення собі інших людей, а особливо менших за статусом чи менш соціально захищених, або бажання домінувати над ними, фізично чи вербально.

Агресія (від лат. *aggressio* – напад) являє собою поведінку, яка призводить до спричинення шкоди іншим людям. Агресія проявляється у нанесенні тілесних ушкоджень (побиття) іншим людям, у погрозах, вербальних образах, ворожих насмішках, жартах, а також містить непрямі форми фізичної та вербальної агресії (бойкот, ворожа міміка та жестикуляція). Агресія може виражатися прямо, замасковано, пасивно, або ж бути зверненою на себе. Прямим вираженням агресії може бути спортивне змагання, війна; замаскованим – гіперактивна батьківська опіка, саркастичний жарт тощо; пасивним – зволікання у прийнятті певних рішень, що передбачає завдання шкоди іншим; звернена проти самої особистості агресія проявляється через саморуйнування чи суїцид.

Як професійна деформація особистості агресія найчастіше проявляється на міжособистісному та внутрішньо-організаційному рівнях спілкування. На внутрішньо-організаційному рівні агресія, як прояв деформації, передбачає протиправну поведінку з елементами жорстокості та насилля проти встановлених питань організації професійної діяльності правил, регламентів, інструкцій, методичних рекомендацій тощо.

Агресивна поведінка педагога тісно пов'язана з його емоційним реагуванням на виникаючі професійні ситуації та проявляється в наступних типах: ворожі висловлювання, конфронтація, імпульсивні дії, домінантність, нетерпимість, надмірна самовпевненість, втома від роботи, втрата перспектив зростання, догматизм, відсутність гнучкості у спілкуванні з учнями та колегами. У результаті, за наявності вищеописаних типів агресивних дій, фахівець є схильним до професійної деформації особистості через явне вираження агресії [2].

Основними формами агресії є агресія реактивна, агресія інструментальна, агресія ворожа та аутоагресія. Всі ці форми агресії, що розвиваються у масових соціальних явищах професійних деформацій, супроводжуються психічними

процесами взаємної індукції, стереотипними уявленнями у створюваному ворожому середовищі. Метою агресивних дій та агресивної поведінки здебільшого є неусвідомлене бажання самознищення.

Останнім часом, увагу дослідників привертає нова форма агресії – „кібертретирування” (cyberbullying), що проявляється у поведінці, яка передбачає розсилання повідомлень агресивного та образливого характеру, використовуючи новітні інформаційні та комунікаційні технології (наприклад, Інтернет, мобільні засоби зв'язку, месенджери) [7].

На появу та особливості проявів агресії як професійної деформації, дослідники виділяють вплив комплексу демографічних, соціально-психологічних та індивідуально-психологічних факторів.

Прояви акту агресивної поведінки передбачають наступну послідовність дій та переживань: відчуття загрози та підвищений артеріальний тиск викликає тривогу і побоювання, що призводять до відчуття безсилля й безпорадності. Останні викликають агресивні почуття, злість, лють, роздратування і потяг до примітивної агресивної поведінки чи актів фізичного насилля [5; 7].

Агресивні прояви у саморуйнації проявляються у погіршенні стосунків на робочому місці, підвищеному рівні конфліктності, неможливості виконувати поставлені задачі, приймати виважені рішення, працювати у команді, а також брати на себе відповідальність.

У професійній діяльності педагога агресивна поведінка є однією з форм реагування на фізично та психічно несприятливі життєві ситуації, що викликають фрустрацію, стрес та інші негативні психічні стани, а також одним із засобів вирішення проблем щодо збереження індивідуальності особи, зростанням і захистом почуття власної цінності, самооцінки та ступеню досягнень [2; 6; 7].

Агресивні дії педагогічного працівника у його професійній діяльності можуть проявлятися в якості засобу досягнення поставленої мети, як спосіб психологічної розрядки або як спосіб задоволення потреби в самоствердженні та самореалізації. Також агресія може бути наслідком афекту і виражатися у формі неадекватної захисної реакції [1; 3]. До індивідуально-особистісних характеристик, що потенційно обумовлюють агресивну поведінку є такі риси як острах суспільного несхвалення, дратівливість, забобонність, підозріливість, а також схильність по почуття сорому замість провини [4].

Окрім цього, з часом змінюється стійкість психіки і організму педагога щодо зовнішніх подразників, відзначається згасання чи послаблення його позитивних психічних властивостей. У комплексі, ці явища призводять до професійного вигорання та професійних деформацій особистості.

Таким чином, однією з найважливіших задач психолога закладу освіти є попередження та подолання ймовірних професійних деформацій (які досить часто корелюють з проявами агресивності) педагогічного працівника, оскільки від цього залежить рівень психічного здоров'я здобувачів освіти та загального психологічного клімату педагогічного колективу.

Література:

1. Бохонкова Ю. О., Бочелюк В. Й. Психологія особистості на сучасному ринку праці : монографія. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2020. 380 с.
2. Горват О. Теоретичний аналіз проблеми агресивної поведінки у взаєминах особистості. *Вісник наукової думки студентів факультету суспільних наук Ужгородського національного університету*. Ужгород 2021, Випуск № 10. С. 20 - 22.
3. Івасюк Т., Єгорова І. В. Професійна деформація викладача ЗВО як психолого-педагогічна проблема. *Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика*. Івано-Франківськ, 2021. № 36. С. 27-32.
4. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2012. 200 с.
5. Кононова М. Причини агресивної поведінки молоді в умовах сучасного міста. *Проблеми соціально-економічного розвитку регіону: матеріали конференції*. Красноармійськ: МАУП Красноармійського відділення, 2006. С. 64–66.
6. Кононова М. *Теоретико-методичні засади професійного зростання майбутніх вчителів-дефектологів*. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка. 2019. 364 с.
7. Смазнова І. С. Агресія і толерантність: філософсько-правовий дискурс : монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 378 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТРУДНОЩІВ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Коробка С. Ю.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
korobkasonka@gmail.com*

Актуальність проблеми. Вивчення проблем шкільної дезадаптації здійснюється психологами, педагогами, дитячими психіатрами, фізіологами та іншими фахівцями. До числа факторів, що зумовлюють шкільну дезадаптацію, відносять біологічні, особистісно-психологічні, онтогенетичні, середовищі, педагогічні та інші. Зусилля фахівців спрямовані на розкриття природи феномену шкільної дезадаптації, умов виникнення способів виявлення.

Найбільше досліджень шкільної дезадаптації належить до початкового періоду навчання, коли життя дитини зазнає значної ломки. Одні діти легко входять у шкільну дійсність, інші страждають на проблеми або у навчанні, або у спілкуванні. Деякі учні адаптуються до школи за рахунок високих психологічних витрат – підвищеної тривожності, конфліктної самооцінки, психосоматичних захворювань, погіршення самопочуття. Адже в молодшому шкільному віці закладається фундамент подальшого навчання дитини – благополучного та успішного, або, навпаки, важкого та неуспішного. Таким